

Agnieszka Bryc

Działalność Federacji Rosyjskiej na rzecz systemu międzynarodowego

---

Doctrina. Studia społeczno-polityczne 3-4, 189-204

2006-2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Bryc
Akademia Świętokrzyska
Filia w Piotrkowie Trybunalskim

Działalność Federacji Rosyjskiej na rzecz systemu międzynarodowego

Interesy systemu międzynarodowego w polityce zagranicznej państwa

Państwo w swoich działaniach na arenie międzynarodowej kieruje się przede wszystkim dążeniem do realizacji partykularnych celów, wynikających z jego potrzeb i interesów narodowych¹. Nie wyklucza to jednak aktywności na rzecz systemu międzynarodowego, w którym funkcjonują aktorzy stosunków międzynarodowych. Szczególnie aspiracje do odgrywania istotnej roli regulatora systemu międzynarodowego widoczne się w polityce państw o ugruntowanej silnej pozycji na arenie międzynarodowej, przejawiających wolę kształtowania i optymalizacji zasad funkcjonowania środowiska międzynarodowego². Uznawanie celów środowiska za istotny element oddziaływań międzynarodowych stanowi wyróżnik mocarstwowości. Wielkie mocarstwa – jak zauważają teoretycy stosunków międzynarodowych – wykorzystują swoją potęgę nie tylko do realizacji egoistycznych interesów, lecz także do stabilizowania systemu międzynarodowego. Według A. Gałganka, „mocarstwa dominujące organizują i kontrolują procesy istotnych interakcji między głównymi elementami systemu”³. W rezultacie mocarstwa biorą na siebie odpowiedzialność za kształt systemu międzynarodowego, jego równowagę i stabilność, a także przestrzeganie zasad współżycia na arenie międzynarodowej przyjętych przez podmioty systemu.

Działalność na rzecz systemu międzynarodowego jest elementem także polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej (FR). Świadczą o tym nie tylko zapi-

¹ Kalevi J. Holsti, *International Politics. A Framework for Analysis*, Engelwood Cliffs 1967, s. 126.

² Termin ten wprowadza Arnold Wolfers, zob. *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, Baltimore: The Johns Hopkins Press 1962, s. 73; Thomas I. Cook i Malcolm Moos działalność tę określają mianem „interesów międzynarodowych”, zob. T.I. Cook, M. Moos, „The American Idea of International Interest”, *The American Political Science Review*, Vol. XLVII, No 1, March 1953, s. 28-34. W polskiej literaturze przedmiotu na ten temat pisał R. Zięba, zob. R. Zięba, *Cele polityki zagranicznej państwa*, [w:] R. Zięba (red. nauk.) *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 55-58.

³ Szerzej zob. A. Gałganek, *Zmiana w globalnym systemie międzynarodowym. Supercykle i wojna hegemoniczna*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1992, s. 13.

sy w podstawowych dokumentach określających jej priorytety, lecz także działalność dyplomatyczna. Zgodnie z *Koncepcją polityki zagranicznej FR* z lat 1993 oraz 2000 w interesie FR leży sformowanie stabilnego, sprawiedliwego i demokratycznego systemu, opartego na powszechnie uznanych normach prawa międzynarodowego oraz zgodnego z zasadą równoprawnych i partnerskich stosunków między państwami⁴. Gwarancją efektywności takiego ładu światowego powinno być – według koncepcji rosyjskiej – wzajemne poszanowanie interesów, zaś jego podstawą – mechanizm wspólnego rozwiązywania kluczowych problemów, prawo i demokratyzacja stosunków międzynarodowych⁵. Zasadnicze znaczenie w tym względzie ma także kontynuacja procesu ograniczenia zbrojeń i rozbrojenia, a także budowy wzajemnego zrozumienia, zaufania i partnerstwa⁶.

Wynika z tego, że Rosja jest zainteresowana działaniami na rzecz optymalizacji reguł funkcjonowania środowiska międzynarodowego. Analiza aktywności zewnętrznej FR wskazuje, że w tym względzie do priorytetów systemowych należy kształtowanie wielobiegunowego ładu międzynarodowego, optymalizacja funkcjonowania Organizacji Narodów Zjednoczonych, współpraca międzynarodowa w celu rozwiązania problemów globalnych oraz rozwijanie wielostronnego procesu rozbrojenia i demilitaryzacji.

Koncepcja wielobiegunowego ładu światowego

Rosyjska wizja porządku międzynarodowego zasadza się na założeniach wielobiegunowości, stanowiących podstawę ideologiczną dyplomacji rosyjskiej od czasu przejścia funkcji ministra spraw zagranicznych przez Jewgienija Primakowa, tj. od 10 stycznia 1996 r. Założenia koncepcji przedstawił on w 1996 r. na 51. Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Była to najważniejsza podstawa programowa polityki zagranicznej okresu poradzieckiego. Należy przyznać, że od początku prezydentury Władimira Putina jest ona lansowana znacznie mniej intensywnie, choć oficjalnie wciąż obowiązuje.

Koncepcja Primakowa opiera się na twierdzeniu, że nierealny jest powrót do dwubiegunowego ładu światowego, a unilateralna polityka USA skłania do konstatacji, że optymalnym systemem stosunków międzynarodowych byłby wielobiegunowy, czyli policentryczny ład w świecie. Koncepcja wielobiegunowego ładu międzynarodowego opiera się na tezie, iż po zakończeniu zimnej wojny zaczęły dominować w systemie międzynarodowym dwie wykluczające się tendencje. Pierwsza przejawiała się w umacnianiu ekonomicznych i politycznych pozycji wielu państw oraz ich związków integracyjnych, druga – w próbach stworzenia systemu stosunków międzynarodowych opartego na dominacji na arenie międzynarodowej rozwiniętych państw zachodnich pod przywództwem USA, i obliczonego na jednostronne, przede wszystkim woj-

⁴ *Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej 2000*, [w:] *Dokumenty OSW*, 11.08.2000 r., s. 6.

⁵ Tamże, s. 7.

⁶ *Założenia polityki zagranicznej FR*, 1993, „Eurazja” 1994, nr 4 (aneks), s. 10.

skowo-siłowe rozwiązanie najważniejszych problemów międzynarodowych z pominięciem podstawowych zasad prawa międzynarodowego.

W tym kontekście Primakow zakładał, że Rosja może oddziaływać na stosunki międzynarodowe wykorzystując swoje kontakty z różnymi ośrodkami siły, których interesy bywają sprzeczne. Zdawał sobie też sprawę, że Rosja nie jest w stanie samodzielnie odzyskać utraconych wpływów w świecie, ani nawet nawiązać do amerykańskich, dlatego też powinna tworzyć geopolityczne układy równowagi sił. W taki też sposób ocenić należy propozycje budowy strategicznych trójkątów, tj. azjatyckiego: Rosja – Chiny – Indie, czy europejskiego: Rosja – Francja – Niemcy⁷.

Ważne miejsce w koncepcji J. Primakowa zajmują kwestie związane z rolą ONZ w stosunkach międzynarodowych, suwerennością i *interwencjami humanitarnymi*. Stanowisko Rosji opiera się na przekonaniu, że ONZ powinien stać się głównym ośrodkiem regulowania stosunków międzynarodowych⁸.

Optymalizacja funkcjonowania Organizacji Narodów Zjednoczonych

Rosyjska koncepcja ładu międzynarodowego nadaje priorytetowe znaczenie Organizacji Narodów Zjednoczonych jako aktorowi uniwersalnemu w systemie międzynarodowym. Kluczowe znaczenie ONZ wynika z faktu, że stanowi ona fundament powszechnego, globalnego ładu międzynarodowego oraz jest głównym narzędziem zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa w świecie.

Wyjaśniając istotę stanowiska FR wobec ONZ należy mieć na uwadze skutki całego szeregu przemian, jakie dokonały się po rozpadzie dwubiegunowego systemu międzynarodowego. Zdając sobie sprawę ze skali zmian w środowisku międzynarodowym, wyzwań dla ładu i bezpieczeństwa światowego oraz potrzeby dostosowania tej organizacji do nowych uwarunkowań na arenie międzynarodowej, Federacja Rosyjska opowiada się za racjonalizacją i zwiększeniem skuteczności instytucji NZ, dopuszczając nawet wzrost wydatków na ich utrzymanie. Zastrzega jednak, że reforma nie może dotyczyć fundamentalnych zasad działania ONZ i jej statusu głównego forum międzynarodowego⁹.

W kwestii reformy Rady Bezpieczeństwa ONZ, szczególnie zwiększenia jej składu członkowskiego, w tym liczby stałych członków Rosja przychylnie ustosunkowuje się do kandydatury Niemiec i Japonii¹⁰. W razie zaś rozszerzenia Rady Bezpieczeństwa ONZ o państwa rozwijające się, Kreml zdecydował się wspierać kandydaturę Indii. Liczba wszystkich członków nie powinna - zdaniem Moskwy - przewyższyc 20–21, przy czym należy zauważyć, że państwa rozwijające się nalegają na rozszerzenie Rady do 26 lub więcej członków,

⁷ Szerzej na ten temat zob. D. Trenin, *Nienadziejna strategia*, „Pro et Contra”, 2001, t. 6, nr 1-2, s. 50-65.

⁸ *Koncepcja polityki zagranicznej*, s. 8.

⁹ *Założenia polityki zagranicznej FR*, 1993, s. 27.

¹⁰ Szerzej nt. pozycji Rosji w sprawie poszerzenia składu stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ zob. K. Szlykow, *Kakoj byt OON w XXI wieku: problema reformirowanija Sowjeta Bezopasnosti*, „Mirowaja Ekonomika i Międzunarodnyje Otnoszenija”, 2001, nr 5, s. 103-107.

a USA godzi się na 23–24. Rosja motywuje swoją pozycję przekonaniem, że tak daleko idące zwiększenie składu Rady Bezpieczeństwa ONZ negatywnie odbiłoby się na jej efektywności¹¹. Zdecydowanie nie dopuszcza przy tym możliwości zmian statusu stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ, a w szczególności osłabienia lub zniesienia prawa weta, którym dysponują.

Wśród rosyjskich postulatów reformowania ONZ akcentowana jest kwestia utworzenia stałych sił zbrojnych ONZ. Miałyby one zastąpić tworzone *ad hoc* siły międzynarodowe, składające się z kontyngentów wojskowych wydzielonych przez poszczególne państwa na żądanie Rady Bezpieczeństwa ONZ. Moskwa dowodzi, że w wyniku eskalacji konfliktów regionalnych i subregionalnych pojawiła się obiektywna przesłanka do uformowania stałych sił szybkiego reagowania lub wydzielenia takich jednostek pod dowództwem ONZ¹². Istotą tych propozycji urealniamy porażki sił ONZ-owskich w Somalii, Rwandzie i Bośni. Ponadto, jak argumentuje Kreml, pozytywnie wpłynęłoby to na operatywność ONZ i efektywność operacji pokojowych, a także zredukowałoby obciążenia finansowe. Dotychczasowe finansowanie przez nieliczną grupę państw wystawiających kontyngenty zostałoby bowiem rozłożone na wszystkich członków organizacji. Kolejną zaletą tego pomysłu byłaby zdecydowana poprawa szybkości reagowania, w razie bowiem pojawienia się sytuacji kryzysowej, wymagającej nadzwyczajnej reakcji, ONZ byłoby w stanie zareagować praktycznie natychmiast¹³. Jednocześnie Federacja Rosyjska krytykuje alternatywne propozycje, zakładające wyselekcjonowanie koalicji państw, które przejawiałyby gotowość zagwarantowania przeprowadzenia misji pokojowych swoimi siłami i na własny koszt¹⁴. Siły te mogłyby działać pod przewodnictwem jednego z mocarstw, co Moskwa odczytuje jako próbę przekazania większych uprawnień USA. Dostrzega w tym także niebezpieczeństwo, że siły te mogłyby wówczas reprezentować raczej interesy niewielkiej grupy wybranych państw, a nie całej społeczności Narodów Zjednoczonych.

Umocnienie ONZ ma w istocie przeciwdziałać negatywnym tendencjom utrwalającym się w stosunkach międzynarodowych, głównie umacniania się hegemonii jednego ośrodka międzynarodowego, opartego na dominacji zamkniętej grupy państw najwyższej rozwiniętych z USA na czele. Moskwę szczególnie niepokoi podejmowanie przez Waszyngton - bez konsultacji ze społecznością międzynarodową - unilateralnych decyzji, czemu nierzadko towarzyszy demonstracyjne ignorowanie powszechnych zasad prawa międzynarodowe-

¹¹ Szerzej zob. A.P. Baryszew, *Rossija w Organizacji Objedinionnych Nacij*, Diplomaticzeskaja Akademia Nauk RF, Moskwa 2000, s. 40-68.

¹² Szerzej zob. G.I. Morozow, *Mirotworczestwo i prinużdenie k miru*, „Mirowaja Ekonomika i Mieżdunarodnyje Otnoszenija”, 1999, nr 2, s. 60-69; S.A. Ordżonikadze, *Nowyje zadaczi OON*, „Mieżdunarodnaja Żyźń”, 2001, nr 4, s. 45-50.

¹³ I. Iwanow, *Wystupienie w Stenfordskom uniwersitetje, San Francisco, 6 maja 2001 goda*, [w:] Tenże, *Wnieszijnaja politika Rossii w epochu globalizacji. Statii i wystupienja*, op. cit., s. 109-120.

¹⁴ Kofi A. Annan, „Ot slow k diełu”, *Mirowaja Ekonomika i Mieżdunarodnyje Otnoszenija* 1998, nr 5, s. 25-31. Zob. też. tenże, *We the peoples: the role of the United Nations in the 21st century*, United Nations Department of Public Information, New York 2000, s. 7.

go. W związku z tym Moskwa zwraca uwagę na potencjalne zagrożenia dla reguł funkcjonowania środowiska międzynarodowego wynikające z prób obniżenia znaczenia suwerenności państwa jako jednego z zasadniczych elementów prawa międzynarodowego oraz zalegalizowania praktyki stosowania siły i *interwencji humanitarnych* z pominięciem Rady Bezpieczeństwa ONZ.

Problem użycia siły w stosunkach międzynarodowych

Jednym z zasadniczych celów działalności ONZ jest ograniczenie użycia siły lub groźby jej użycia w stosunkach między państwami (art. 2 pkt. 4 Karty NZ). *To ius cogens* uzupełnione jest kolejnymi nie mniej ważnymi regulacjami, które stanowią, że wszystkie konflikty i spory międzynarodowe rozwiązywane są tylko środkami pokojowymi (art. 2, pkt. 3 Karty NZ), zaś użycie siły zbrojnej dopuszczone jest w przypadkach ściśle określonych przez Kartę Narodów Zjednoczonych. Chodzi tu po pierwsze o prawo do samoobrony, w razie agresji państwa trzeciego, zgodnie z art. 51 Karty NZ, oraz po drugie - o sytuację, kiedy Rada Bezpieczeństwa ONZ podejmie decyzję w przypadku zagrożenia pokoju, jego dowolnego naruszenia czy aktu agresji (art. 39 i 42 Karty NZ).

Jedną z najbardziej rozpowszechnionych form użycia siły za zgodą Rady Bezpieczeństwa są operacje pokojowe typu *peace keeping* (utrzymanie pokoju) i *peace making* (tworzenia pokoju)¹⁵. Zdaniem Moskwy, praktyka rozwiązywania sporów i konfliktów międzynarodowych przy pomocy tego typu operacji pokojowych nie jest efektywna. Występuje zatem o przewartościowanie zasad i mechanizmu tworzenia i prowadzenia operacji pokojowych ONZ w celu optymalizacji reguł zapewnienia bezpieczeństwa międzynarodowego. Miałoby to nie tylko wzmocnić rolę ONZ na arenie międzynarodowej, lecz przede wszystkim zapewnić nienaruszalność norm prawa międzynarodowego, zwłaszcza tych, zawartych w Kartce Narodów Zjednoczonych. Moskwa postuluje więc potrzebę optymalizacji reguł funkcjonowania operacji pokojowych a w szczególności: przestrzegania następujących nienaruszalności decydującej roli Rady Bezpieczeństwa ONZ w kwestii zapewnienia bezpieczeństwa międzynarodowego; „reanimację” Wojskowego Komitetu Sztabowego; wprowadzenia do Karty NZ poprawek, bądź oddzielnego rozdziału porządkującego mechanizm operacji pokojowych, odpowiedzialności państw za naruszenie norm prawa międzynarodowego oraz odrzucenia polityki podwójnych standardów w procesie operacji pokojowych¹⁶. Strona rosyjska podkreśla, że zgodnie z Kartą NZ całość procesu decyzyjnego dotyczącego operacji pokojowych należy do Rady Bezpieczeństwa. Natomiast przekazywanie odpowiedzialności za ich zorganizo-

¹⁵ Boutros Boutros-Ghali, *An agenda for peace: preventive diplomacy, peacemaking, and peace-keeping: report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the summit meeting of the Security Council on 31 January 1992*, United Nations, New York 1992, s. 3-53.

¹⁶ D.W. Iwanow, *Niekatoryje aspekty operacij OON po poddierżanju mira*, [w:] Anatolij W. Torkunow (red. nauk.), *Mir i Rossija na parogie XXI wieka. Wtaroje Gorczakowskije cztienija. MGIMO MID Rossii (23-24 maja 2000 g.)*, Rossijskaja političeskaja encyklopedija, MGIMO, Moskwa 2001, s. 165-166.

wanie i przeprowadzenie na rzecz koalicji państw lub organizacji regionalnej pozwala usamodzielnic się NATO w podejmowaniu tego typu działalności i stanowi tym samym zagrożenie dla kształtującego się ładu międzynarodowego.

Moskwa przeciwstawia się próbom zalegalizowania praktyki użycia siły w stosunkach międzynarodowych bez sankcji Rady Bezpieczeństwa ONZ oraz *interwencji humanitarnych* dla obrony praw człowieka i demokracji. Kreml uważa, że zasady te są stopniowo zastępowane podwójnymi standardami, co pozwala w efekcie względnie dowolnie podejmować decyzje w sprawie interwencji i tym samym świadomie naruszać zasady suwerenności państwa. Subiektywna interpretacja przesłanek utrwała w efekcie: po pierwsze - naruszenie istniejących zasad użycia siły w stosunkach międzynarodowych i w rezultacie degradację prawa międzynarodowego oraz po drugie - pozwala silniejszym państwom wykorzystywać ten fakt do osiągania własnych celów politycznych¹⁷. Jednocześnie Kreml podkreśla, że *interwencje humanitarne* nie są przeprowadzane na terytorium państw wysokorozwiniętych, co więcej, decyzje w tej sprawie zapadają w wąskim gronie państw, nie są więc reprezentatywne dla stanowiska społeczności międzynarodowej, ani też nie są podejmowane według obiektywnych kryteriów¹⁸. W efekcie wprowadzenie do doktryny stosunków międzynarodowych terminów *interwencji humanitarnej* i *ograniczonej suwerenności* prowadzi do potęgowania, w świetle prawa międzynarodowego, nierówności między państwami¹⁹. Strona rosyjska stoi na stanowisku, że problem ochrony praw człowieka nie jest jedynie kwestią wewnętrzną państwa, istnieje bowiem co najmniej kilka skutecznych międzynarodowych mechanizmów ochrony praw człowieka, dających *de facto* możliwość oddziaływania na państwa łamiące te zasady, a nie - jak to interpretują państwa zachodnie - prawa do interwencji zbrojnej pod pretekstem pobudek humanitarnych²⁰.

Egzemplifikację może stanowić stanowisko Rosji wobec interwencji Sojuszu Północnoatlantyckiego w b. Jugosławii w 1999 roku²¹. Moskwa oceniała ją jako złamanie prawa międzynarodowego, w tym Karty Narodów Zjednoczonych, ponieważ z uwagi na brak autoryzacji Rady Bezpieczeństwa ONZ interwencja ta była *de facto* agresją przeciwko suwerennemu państwu. W takiej sytuacji Kreml zamroził stosunki z NATO, wycofał z Dumy projekt ratyfikacji

¹⁷ D.W. Iwanow, „Niekatoryje aspekty operacji...”, s. 163.

¹⁸ Szerzej zob. *Wystąpienie na międzynarodowej konferencji Wstupaja w XXI wiek: k primatu prawa w międzynarodowych otnoszeniach* (Moskwa, 2 nojabria 2000 g.), „Diplomatyczny Wiestnik” 2000, nr 3, s. 113-115.

¹⁹ Za autora idei interwencji humanitarnych uważa się prezydenta USA Billa Clintona. Zob. „Neue Züricher Zeitung” 25-26.09.1999 r.

²⁰ Szerzej na temat mechanizmów kontrolnych ochrony praw człowieka zob. R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000, s. 55-234; L. Wiśniewski (red.), *Ochrona praw człowieka w świecie*, Poznań 2000, s. 69-118; K. Drzewicki, *Prawa człowieka w Karcie Narodów Zjednoczonych i w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Sprawy Międzynarodowe” 1999, nr 3, s. 7-12.

²¹ Szerzej zob. R. Zięba, *NATO wobec konfliktów etnicznych na terenie Jugosławii*, „Stosunki Międzynarodowe” 2000, nr 1-2, s. 33-51; A. Borden, R. Caplan, *The former Yugoslavia: the war and the peace process*, [w:] *SIPRI Yearbook 1996: Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford 1996, s. 216-225; P.W. Rodman, *NATO's Role in a New European Security Order*, „GPIS Working Paper” 95.2, 1995, nr 10, s. 16-20.

układu START II oraz groził podjęciem „adekwatnych kroków”²². Problem polegał jednak w istocie na tym, że Sojusz nie konsultował z Rosją planów co do interwencji w Kosowie, co więcej, jej opinia była od początku ignorowana²³.

Opowiadając się za politycznym rozwiązaniem problemu Kosowa, Rosja popierała Serbię, zarzucając jej jednak brak konstruktywnego podejścia i woli politycznego rozwiązania problemu. Stanowisko to nie było wynikiem lojalności wobec słowiańskiej Serbii, lecz przede wszystkim wyrazem frustracji spowodowanej ograniczonymi możliwościami oddziaływania oraz jawnym jej ignorowaniem na arenie międzynarodowej. Mimo tych błędów i niekonsekwencji szybko okazało się, że bez zaangażowania Rosji konflikt będzie trudno rozwiązać. W konsekwencji, z inicjatywy Zachodu Moskwa włączyła się w proces pokojowy na Bałkanach.

Rosja sprzeciwia się unilateralnej polityce USA łamiącej podstawowe zasady prawa międzynarodowego także wobec kolejnej interwencji zbrojnej naruszającej Kartę NZ – w Iraku w marcu 2003 roku. Do czasu wojny w Zatoce Perskiej w 1991 r. Bagdad należał do najbliższych sojuszników Moskwy na Bliskim Wschodzie. Po wydarzeniach z 11 września 2001 r. wzrosła amerykańska presja na reżim Saddama Husajna, który został uznany przez Waszyngton za poważne zagrożenie nie tylko dla USA, ale i dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Rosja starając się złagodzić narastający kryzys wokół Iraku podejmowała intensywne wysiłki mające na celu pokojowe uregulowanie kryzysu²⁴. Próbowwała aktywnie pozyskiwać na arenie międzynarodowej sojuszników dla swojego stanowiska; wywierała presję na Bagdad, aby zgodził się wpuścić inspektorów ONZ, a następnie zabiegała o jak najszybsze rozpoczęcie inspekcji²⁵. Ostatecznie po ultimatum Geogre'a Busha wobec Iraku Moskwa jednoznacznie sprzeciwiła się interwencji USA i Wielkiej Brytanii. Wraz z Niemcami, Francją i Chinami opowiedziała się za politycznym uregulowaniem kryzysu, podkreślając, że nie ma podstaw prawnych do podjęcia akcji siłowej, a interwencja USA jest łamaniem prawa międzynarodowego²⁶.

Na Bliskim Wschodzie, z uwagi na tradycyjnie dobre kontakty z państwami arabskimi, Rosja stara się odgrywać konstruktywną rolę stabilizatora w regionie²⁷. Wprawdzie na początku lat dziewięćdziesiątych Rosja praktycz-

²² Zob. „Diplomaticzeskij Wiestnik” 1999, nr 4, s. 39.

²³ *Wystąpienie ministra innostrannyh dzieł Rossijskoj Federacji I.S. Iwanowa na zasiedanii Gosudarstwiennoj Dumy*, „Diplomaticzeskij Wiestnik” 1999, nr 4, s. 25-27. Por. B. Jelcyn, *W Jewropie sozdan krajnie opasnyj precedent*, „Mieżdunarodnaja Żyżń” 1999, nr 7, s. 62; W. Baranowski, *Kosowo. Rossijskije intereisy slišczom znacitelny*, „Mieżdunarodnaja Żyżń”, 1999, nr 3, s. 37.

²⁴ Szerzej nt. interesów Rosji w Iraku zob. Marek Menkiszak, *Dialektyka rosyjskiej dyplomacji w kwestii kryzysu irackiego*, „Komentarze OSW”, 6 marca 2003 r.

²⁵ Zob. M. Menkiszak, *Rosja bronii swych interesów w Iraku*, „Komentarze OSW”, 17 października 2002 r.

²⁶ Szerzej nt. stanowiska Rosji w sprawie interwencji USA i Wielkiej Brytanii w Iraku zob. *Wystąpienie ministra innostrannyh dzieł Rossijskoj Federacji I.S. Iwanowa na zasiedanii Sowietu Federacii Federalnowo Sobrania Rossijskoj Federacji 26 marta 2003 g.*, „Bjuletień MID RF”, nr 734, 26.03.2003.

²⁷ Zob. A.M. Hazanow, *Politika Rossii na Bliżniem i Sriedniem Wostokie*, [w:] *Mieżdunarodnyje otnoszenia na Bliżniem i Sredniem Wostokie i politika Rossii na rubieże XXI wieka*, (red.) A.M. Hazanow, Instytut Wostokowiedienia RAN, Moskwa 2000, s. 37-49.

nie wycofała się z Bliskiego Wschodu, niemniej nie zrezygnowała z własnych inicjatyw²⁸. Za sukces dyplomacji rosyjskiej można uznać to, że przyczyniła się do podpisania traktatu pokojowego między Izraelem a Jordanią 26 października 1994 roku²⁹.

Jedną z bardziej cenionych była - wysunięta w 1997 r. przez ministra Jewgienija Primakowa - propozycja w sprawie przyjęcia „Kodeksu pokoju bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie”, zgodnie z którym do procesu pokojowego powinny być włączone wszystkie zainteresowane państwa regionu³⁰. Przyjęcie kodeksu byłoby równoznaczne z opowiedzeniem się przeciwko terroryzmowi międzynarodowemu oraz poparciem inicjatywy utworzenia w regionie strefy wolnej od broni masowego rażenia. Choć propozycja nie została zrealizowana, to jednak udało się Rosji nie dopuścić do monopolizacji procesu negocjacyjnego przez którąś ze stron. W tym samym czasie dyplomacja rosyjska odniosła jeden z największych swoich sukcesów, ponieważ dzięki mediacji J. Primakowa Irak zgodził się w 1997 r. ponownie przyjąć misję inspektorów ONZ. Osiągnięcie to należy niewątpliwie do najpoważniejszych, albowiem mając nieporównywalnie słabszą względem USA pozycję w regionie, udało się Rosji uniknąć eskalacji konfliktu. Po raz pierwszy od czasów ZSRR Rosja odegrała decydującą rolę w zażegnaniu kryzysu międzynarodowego.

Podporządkowanie się rygorom międzynarodowym

Odpowiedzialność za stan systemu międzynarodowego odzwierciedla się świadomą akceptacją i podporządkowaniem się rygorom międzynarodowym. Najdobitniej wyraża się to w przyjmowaniu restrykcyjnych zobowiązań prawnomiędzynarodowych oraz respektowaniu mechanizmów kontrolnych porozumień w imię interesów społeczności międzynarodowej.

Rosja wykazała pozytywną wolę polityczną popierając utworzenie Międzynarodowego Trybunału Karnego. Motywacją Kremla była wola rozwijania

²⁸ Szerzej o roli Rosji w procesie bliskowschodnim zob. R. Dannreuther, *Is Russia Returning to the Middle East?*, „Security Dialogue”, 1998, Vol. 29, No. 3, s. 345-358.

²⁹ Zob. A. Boryszew, *Politika Rossii na Bliżnim i Sriednim Wastokie*, [w:] *Mieždunarodnyje otnoszenia na Bliżnim...*, s. 203-227.

³⁰ Panuje przekonanie, że twórcą i jednocześnie osobą odpowiedzialną za politykę Rosji na Bliskim Wschodzie jest Jewgienij Primakow. Zajmował się on problematyką bliskowschodnią od początku swojej kariery zawodowej, jeszcze jako pracownik KGB. Posługuje się językiem arabskim dzięki ukończonym studiom orientalistyki. W latach 60. kierował arabskim serwisem w radiu Moskwa. W 1962 roku rozpoczął pracę w Departamencie Międzynarodowym Centralnego Komitetu KPZR jako starszy komentator i korespondent „Prawdy” na Bliskim Wschodzie. W ciągu lat 70. i 80. odgrywał ważną rolę w formułowaniu polityki zagranicznej ZSRR na Bliskim Wschodzie i w Azji Południowej. Utrzymywał bliskie kontakty z Saddamem Husainem, Hafez Al.-Assadem (Syria) i Muamarem Kadafim, a także Jaserem Arafatem. W latach 80. kierował Instytutem Studiów Orientalnych w Moskwie. W latach 1990-1991 był specjalnym doradcą prezydenta Michaiła Gorbaczowa podczas misji do Zatoki Perskiej, w której starał się nie dopuścić do interwencji USA w Iraku. W 1991 roku był ostatnim szefem KGB, przekształconego w grudniu 1991 roku w Federalną Służbę Bezpieczeństwa.

reguł współistnienia państw na arenie międzynarodowej i konsekwentnej likwidacji tzw. białych plam w prawie międzynarodowym, umożliwiających takim państwom jak USA świadome lekceważenie umownych zasad współżycia społeczności międzynarodowej. Głównym forum działania w tym celu pozostaje dla Federacji Rosyjskiej ONZ, a w szczególności Komisja Prawa Międzynarodowego. Duże znaczenie dla kodyfikacji prawa międzynarodowego miało w ostatnich latach opracowanie i przyjęcie projektu wspomnianego wyżej Międzynarodowego Trybunału Karnego.

Rosja, popierając międzynarodową inicjatywę powołania stałego międzynarodowego trybunału karnego, wyrażała przy tym gotowość poddania się jego jurysdykcji. 13 września 2000 r. Federacja Rosyjska podpisała Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, przyjęty wcześniej w Rzymie 17 lipca 1998 roku³¹, co formalnie oznaczało poddanie się jurysdykcji stałemu międzynarodowemu organowi sądowemu³².

W sferze problemów prawnym szczególnie znaczenie dla systemu międzynarodowego ma udział Rosji w międzynarodowych instytucjonalnych mechanizmach ochrony praw człowieka. Powszechnie znane są problemy Federacji z przestrzeganiem praw człowieka, niemniej należy podkreślić, że po wstąpieniu do Rady Europy – najbardziej rozbudowanego i efektywnego mechanizmu europejskiego – Rosja przyjęła ponad 40 najważniejszych aktów prawnych uchwalonych przez ten organ³³. Z najważniejszych, podpisała i ratyfikowała: *Europejską konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* z 4 listopada 1950 roku oraz dołączone do niej protokoły³⁴; *Konwencję o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu* z 26 listopada 1987 r.³⁵, *Ramową konwencję o ochronie praw*

³¹ Statut wszedł w życie 1 lipca 2002 r.

³² Jurysdykcja Trybunału, zgodnie ze Statutem, obejmuje przypadki ludobójstwa, zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Sprawę w MTK można wnieść zarówno przeciwko państwom, jak i ich obywatelom. W Międzynarodowym Trybunale Karnym zasiada 18 sędziów wybieranych przez państwa, które podały się jurysdykcji Trybunału. Każde z nich może przedstawić dwie kandydatury osób o wysokich walorach moralnych, posiadających najwyższe kwalifikacje sędziowskie, doświadczenie w sądeniu spraw karnych oraz uznane kompetencje w dziedzinie prawa międzynarodowego. Organami Trybunału są Wydziały: Przygotowawczy, Orzekający i Odwoławczy, oraz Urząd Prokuratora i Sekretariat. Funkcję orzeczniczą w ramach wydziału spełniają Izby.

³³ W ramach Rady Europy funkcjonuje ponad 160 różnych konwencji, co tłumaczy długi czas włączania norm międzynarodowych do ustawodawstwa wewnętrznego.

³⁴ Konwencję tę FR podpisała i ratyfikowała 28 lutego 1996 r. Największe dyskusje wzbudza niedokonana jeszcze, aczkolwiek przedłożona w Dumie ratyfikacja protokołu nr 6 z 26 kwietnia 1983 r. dotyczącego zniesienia kary śmierci. RE wzywa Rosję do jego ratyfikacji, zwłaszcza, że w 2003 r. uczyniła to Turcja. Poza Rosją jedynie Serbia i Czarnogóra nie przyjęły protokołu o zniesieniu kary śmierci, chociaż w jej ustawodawstwie wewnętrznym zniesiony jest ten wymiar kary. W Rosji w 1996 r. wprowadzono moratorium na wykonywanie kary śmierci.

³⁵ Konwencję tę FR ratyfikowała 5 maja 1998 r. W okresie od 1998 do 2003 r. przeprowadzono 10 inspekcji międzynarodowych w zakładach penitencjarnych w Rosji. Szerzej o wnioskach z wizytacji zob. *Rekomendacji Jewropiejskoko Komitieta po prieduprieżdżeniu popytok i biezziefowiecznowo ili unizajuszcziewo dostoinstwo obraszczienija ili nakazania Prawitilstwu Rossijskoj Fiedera-cji*, „Prierstuplenie i nakazanie”, 2002, nr 12, s. 2-25.

mniejszości narodowych z 1 lutego 1995 r.³⁶, a 14 września 2000 r. *Europejską Kartę Socjalną* z 18 października 1961 r.³⁷.

Szczególne znaczenie ma tworzenie mechanizmów współpracy międzynarodowej w sferze rozwiązania problemów globalnych³⁸. Zgodnie z *Założeniami polityki zagranicznej FR* z 1993 roku, wkładem Rosji w proces rozwiązania problemów globalnych może być jej aktywna i pozytywna postawa na arenie międzynarodowej³⁹. Zrozumieniu wagi tego problemu przez Moskwę świadczy przyjęcie przez nią 31 sierpnia 2002 r. *Doktryny ekologicznej*⁴⁰. Zgodnie z założeniami dokumentu, Rosja wspiera inicjatywy porozumień międzynarodowych mających regulować kwestie ochrony środowiska naturalnego, aktywnie uczestniczy także w międzynarodowych ruchach zajmujących się problematyką ekologii. Rosja zdaje sobie sprawę, że kwestią problematyczną jest efektywność wielostronnych porozumień z zakresu ochrony środowiska. Skuteczne ich wdrożenie zależy od tego, w jakim stopniu sygnatariusze dostosują ustawodawstwo wewnętrzne do międzynarodowych uregulowań, a także w jakim stopniu państwa są w stanie realnie wypełniać wzięte na siebie zobowiązania⁴¹.

Przykładem trudności związanych z uzyskaniem wystarczającego minimum do wdrożenia rygorów ekologicznych może być kwestia *Protokołu z Kioto*, określającego mechanizm kontrolny emisji dwutlenku węgla do atmosfery. Problem ten podjęto na tzw. Szczycie Ziemi ONZ w Rio de Janeiro 5 czerwca 1992 r., podczas którego przyjęto *Ramową Konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu*⁴². Jej częścią jest *Protokół z Kioto*, przyjęty 10 grudnia 1997 r. na konferencji ONZ w sprawie zmian klimatu, w Kioto w Japonii. Dokument zobowiązuje sygnatariuszy do obniżenia, a przynajmniej stabilizacji emisji gazów szklarniowych do atmosfery na poziomie z 1990 roku⁴³.

³⁶ Konwencję tę Rosja ratyfikowała 1 grudnia 1998 roku. Podpisując dokument FR zastrzegła, że nie zgada się z zastrzeżeniami wniesionymi do konwencji przez stronę estońską. Zgodnie z interpretacją Moskwy, nieuprawomocnione są próby wykluczenia z terminu „mniejszości narodowe” grupy osób fizycznych wcześniej posiadających prawo stałego pobytu na obszarze państwa – strony konwencji. Problem ten dotyczy przede wszystkim sytuacji mniejszości rosyjskojęzycznej w Estonii. Interesującym jest przy tym fakt, że *Koncepcja polityki narodowościowej FR* z 15 czerwca 1996 roku także nie podaje szczegółowej wykładni pojęcia „mniejszość narodowa”.

³⁷ Teksty dokumentów zob. B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik (oprac.), *Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, Toruń 1996.

³⁸ D. Uornier, *Globalnyje problemy, Rossija i XXI wiek*, [w:] Anatolij W. Torkunow (red. nauk.), *Mir i Rossija na parogach XXI wieku...*, s. 406-413.

³⁹ *Założenia polityki zagranicznej FR*, s. 28.

⁴⁰ Tekst dok. zob. *Ekologiczeskaja doktrina Rossijskoj Federacii*, 31 sierpnia 2002 r., źródło: URL <<http://www.ln.mid.ru/nsosndoc.nsf/0e9272bafa34209743256c630042d1aa/432569fa003a-249c43256c9a002f10ca?OpenDocument.htm>>.

⁴¹ Problem ten odnosi się też i do Rosji, która nie jest w stanie wypełnić wszystkich zobowiązań międzynarodowych w kwestii ochrony środowiska bez pomocy finansowej i technologicznej państw zachodnich. Szerzej zob. W. Kotow, E. Nikitina, *Ekologia: krizis zaszczytnych mechanizmow*, „Pro et Contra”, 1998, t. 3, nr 4, s. 87-98.

⁴² Tekst dok. zob. *Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu*, Nowy Jork 9 maja 1992 r., Dz.U.96.53.238. Federacja Rosyjska podpisała ten dokument 12 czerwca 1992 r., a 4 listopada 1994 r. dokument ratyfikacyjny został podpisany przez prezydenta Jelcyna. Tekst dok. zob. *Federalnyj zakon o ratyfikacii PKIK*, „Diplomaticzeskij Wiestnik”, 1992, nr 7, s. 16.

⁴³ Szerzej nt. zagrożenia zanieczyszczeniem środowiska zob. Richard N. Cooper, *Toward a Real Global Warming Treaty*, „Foreign Affairs”, 1998, Vol. 77, No. 1, s. 66-79.

Rosja należy - po Stanach Zjednoczonych, krajach Unii Europejskiej i Japonii - do grupy o największej emisji dwutlenku węgla do atmosfery. Z tego względu przyjęcie przez nią *Protokołu z Kioto* miało zasadnicze znaczenie dla dalszego procesu rozwiązywania globalnych problemów ekologicznych, zwłaszcza w sytuacji, gdy Stany Zjednoczone wycofały się z traktatu w 2001 r. Ponadto warunkiem wejścia w życie protokołu była jego ratyfikacja przez co najmniej 55 państw oraz przez kraje odpowiedzialne za 55 proc. emisji dwutlenku węgla. Federacja Rosyjska podpisała protokół 11 marca 1999 r. i ratyfikowała go 18 listopada 2004 r. Dzięki temu traktat wszedł w życie 16 lutego 2005 r.

Duże znaczenie dla systemu międzynarodowego ma skuteczne działanie mechanizmów kontrolnych w procesie rozbrojenia i likwidacji rodzajów broni. W kwestii tej, będąc sygnatariuszem *Konwencji o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów*, przyjętej w Paryżu 13 stycznia 1993 r., Rosja uczestniczy w procesie likwidacji arsenałów chemicznych⁴⁴. Moskwa podkreśla szczególny charakter konwencji ze względu na fakt, że jest ona pierwszym dokumentem wielostronnym nie tylko zabraniającym posiadania tej broni, ale też tworzącym mechanizm kontrolny jej likwidacji. Dokument przewiduje likwidację broni chemicznej przez strony-sygnatariuszy do kwietnia 2007 roku⁴⁵.

Ważnym elementem procesu likwidacji arsenałów broni biologicznej jest *Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, gromadzenia i używania broni biologicznej* zawarta 10 kwietnia 1972 roku⁴⁶. Ponieważ dokument ten nie przewiduje mechanizmu kontrolnego, Rosja od 1995 r. występuje za przyjęciem dodatkowego protokołu do konwencji, ustanawiającego efektywny mechanizm kontrolny. Jakkolwiek podczas rokowań wielostronnych w lipcu – sierpniu 2001 r. Waszyngton odmówił przyjęcia projektu protokołu, argumentując swoją decyzję przekonaniem o nieefektywności przyszłego mechanizmu, niemniej pozostałe państwa, w tym Rosja, postanowiły kontynuować proces opracowania protokołu.

Udział w wielostronnym procesie rozbrojeniowym

Od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku Rosja wraz z innymi państwami „klubu atomowego” zwraca uwagę na groźbę rozprzestrzeniania broni masowej zagłady. Za podstawowe narzędzie przeciwdziałania temu procesowi

⁴⁴ Tekst dok. zob. Dz. U. z dnia 30 lipca 1999 r.; Konwencja weszła w życie 29 kwietnia 1997 r.

⁴⁵ Jednakże ze względu na obiektywne przesłanki Rosja występuje o przedłużeniu w jej przypadku okresu likwidacji zapasów broni chemicznej przynajmniej do 2012 roku.

⁴⁶ Dokument wszedł w życie 26 marca 1975. Według stanu na 2000 rok sygnatariuszami jest 160 państw, z wyjątkiem m.in. Egiptu, Syrii, i Izraela. *Konwencja* zobowiązuje strony, by zobowiązały się do: zaprzestania badań, produkcji, gromadzenia, nabywania i przechowywania mikrobiologicznych lub innych środków oraz toksyn; zniszczenie lub przekształcenia na cele pokojowe, możliwie jak najwcześniej, lecz nie później niż w terminie dziewięciu miesięcy od wejścia w życie *Konwencji* wszystkich środków toksycznych, broni, urządzeń i środków przenoszenia broni biologicznej oraz ustanowienia wewnętrznych zakazów i sankcji.

wi Kreml uznaje *Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej* z 1 lipca 1968 roku⁴⁷. Po rozpadzie ZSRR broń jądrową oprócz Rosji odziedziczyły: Ukraina, Kazachstan i Białoruś. Wszystkie wyznały FR na sukcesorkę Związku Radzieckiego do praw członka w NPT (Nuclear Non-Proliferation Treaty), a byłe republiki radzieckie ratyfikowały traktat i przekazały głowice bojowe Rosji. Istotnym krokiem w zakresie umacniania bezpieczeństwa jądrowego było przyjęcie 27 maja 2000 r. ustawy federalnej *O ratyfikacji traktatu o zakazie przeprowadzania prób z bronią jądrową*⁴⁸. W ten sposób zakończony został proces ratyfikacji układu, podpisanego 24 września 1996 roku w Nowym Jorku⁴⁹. Od momentu jego asygnowania do ratyfikowania trwał intensywny proces dostosowania Rosji do standardów przewidzianych w traktacie.

Dla pełnej realizacji rozbrojenia jądrowego duże znaczenie ma akceptacja traktatu przez inne państwa dysponujące bronią jądrową, w szczególności Indie, Pakistan i Izrael. W takiej sytuacji dla ogólnego dobra społeczności międzynarodowej Rosja mogłaby wpłynąć na tę grupę państw, skłaniając je do przystąpienia do układu. Indie i Pakistan uzależniają przystąpienie do traktatu od wewnętrznych przesłanek, przede wszystkim od ich interesu narodowego. Izrael warunkuje zaś swój akces od postępów w rozwiązywaniu problemu izraelsko-palestyńskiego oraz wcześniejszej jego ratyfikacji przez Syrię, Libię i Irak. Moskwa podkreśla, że ratyfikowanie przez nią traktatu zdecydowanie wzmocniło jego międzynarodowe znaczenie, zwłaszcza że USA odrzuciły ratyfikację.

Poparcie Moskwy znajdują inicjatywy tworzenia regionalnych stref bezatomowych. Strona rosyjska wychodzi bowiem z założenia, że przyczyniają się one do bezpieczeństwa regionalnego, jak i narodowego, szczególnie jeśli wspomniane strefy graniczyłyby z Rosją. Tak należy rozumieć poparcie dla idei stworzenia w Azji Środkowej strefy wolnej od broni jądrowej, zgłoszonej

⁴⁷ Tekst dok. zob. *Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej*, Dz.U.70.8.60, z dnia 10 kwietnia 1970 r. Strony zobowiązały się do nierozprzestrzeniania pośrednio lub bezpośrednio broni jądrowej lub innych jądrowych urządzeń wybuchowych oraz utrzymania kontroli nad nimi, do nieokazywania pomocy, zachęty, wsparcia innym krajom w uzyskiwaniu dostępu do tego rodzaju broni lub urządzeń. Wobec państw nie dysponujących bronią wprowadzono zakaz jej produkowania, uzyskiwania, czy korzystania z pomocy państw atomowych. Zachowywały one zaś prawo do rozwoju badań nad pokojowym wykorzystywaniem energii atomowej, z wyjątkiem prawa przeprowadzania próbnych wybuchów. Układ wprowadzał też zasady kontroli zobowiązań przyjętych przez państwa nie dysponujące bronią jądrową w ramach Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej. Układ NPT został podpisany na okres 25 lat, dlatego w dniach 17 kwietnia - 12 maja 1995 w Nowym Jorku podczas konferencji międzynarodowej układ przedłużono bezterminowo i bezwarunkowo.

⁴⁸ Traktat o zakazie przeprowadzania prób nuklearnych (*Comprehensive Test Ban Treaty* - CTBT) zawarty 6 listopada 1996 wprowadza zakaz przeprowadzania testów broni nuklearnej przez wszystkie państwa posiadające taką broń. Pakt nie wejdzie w życie dopóki wszystkie 44 państwa posiadające reaktory nuklearne nie podpiszą i ratyfikują go. Traktatu nie zaakceptowały: Algieria, Bangladesz, Egipt, Indie, Północna Korea i Pakistan. Pakistan swą decyzję uzależnia zaś od Indii. Senat Stanów Zjednoczonych ratyfikował traktat, jednak jego postanowienia wprowadzone zostaną w życie dopiero, gdy pozostałe cztery mocarstwa go ratyfikują.

⁴⁹ Szerzej zob. A. Jumałow, *Moskwa prisojedinjajetsja k zaprietu jadiernych ispytanij*, „Mieżdunarodnaja Żyźń”, 2000, nr 6, s. 43-51.

przez Kirgistan⁵⁰. Koncepcja opiera się na przekonaniu, że rozwój państw regionu uzależniony jest od ustabilizowania sytuacji oraz wzmocnienia współpracy i partnerstwa między państwami regionu. Choć istnieją inne strefy wolne od broni jądrowej, to jednak wspierając środkowoazjatyckie republiki poradzieckie Rosja ma szansę wnieść wkład w umocnienie stabilności międzynarodowej. Obiektywną przesłanką jest także polityka Indii i Pakistanu w dziedzinie rozbrojenia jądrowego, a w szczególności ich odmowy akceptacji *Traktatu o zakazie prób z bronią jądrową*.

Dyplomacja rosyjska zabiega też o poparcie międzynarodowe dla białoruskiej idei stworzenia strefy bezatomowej „między Morzem Bałtyckim a Morzem Czarnym”. Z inicjatywą taką Mińsk wystąpił po raz pierwszy w 1990 r., a następnie regularnie podnosił ją na forum ONZ. Podczas szczytu nuklearnego w Moskwie, 19-20 kwietnia 1996 r., prezydent Jelcyn nalegał na poparcie idei przekształcenia Europy Wschodniej w strefę bezatomową⁵¹.

Inicjatywa nierozmieszczania broni w przestrzeni kosmicznej

Demilitaryzacja przestrzeni kosmicznej leży niewątpliwie w interesie ludzkości. Rosja występuje z inicjatywą zagwarantowania strategicznego bezpieczeństwa w przestrzeni kosmicznej. Ideę demilitaryzacji przestrzeni kosmicznej zgłosił prezydent Putin na szczycie tysiąclecia ONZ w Nowym Jorku 18 września 2000 roku⁵².

Rosyjska propozycja ma na celu zablokowanie możliwości rozmieszczania broni w sferach dotychczas dla niej niedostępnych. Jest to tym bardziej ważne, że międzynarodowe prawo kosmiczne ma liczne luki prawne i nie zapewnia efektywnego zakazu militaryzacji kosmosu. Rosja proponuje stworzenie bazy prawnej wykluczającej rozmieszczanie wszelkich rodzajów broni w przestrzeni kosmicznej, użycie siły lub groźbę jej użycia w kosmosie lub z przestrzeni kosmicznej.

Istotą rosyjskiej inicjatywy jest przyjęcie konwencji zakazującej rozmieszczanie broni w przestrzeni kosmicznej⁵³. Do jej najważniejszych elementów należy przyjęcie zasady wykorzystania przestrzeni kosmicznej zgodnie z prawem międzynarodowym oraz w interesie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego; zobowiązanie do: nieumieszczania na orbicie okołoziemskiej jakichkolwiek obiektów–nośników dowolnego rodzaju broni; nieinstalowania takich obiektów na ciałach niebieskich czy ich rozmieszczania w jakikolwiek inny sposób w przestrzeni kosmicznej; zasadę nieużywania siły ani groźby jej użycia w stosunku do obiektów kosmicznych oraz ustanowienie mechanizmu kontroli

⁵⁰ Szerzej zob. A. Dżekszenkułow, *O bieżącej sytuacji w Centralnej Azji*, „Międzynarodowa Żyźń”, 1999, nr 6, s. 92-96.

⁵¹ Zob. K. Malak, *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2003, s. 137-138.

⁵² Tekst wystąpienia zob. *Wystąpienie na Assamblije tysjaczilietia*, [w:] I.S. Iwanow, *Wnieszniaja politika Rossii w epochu globalizacji. Statii i wystupienia*, Moskwa: Olma-Press 2002, s. 60-67.

⁵³ Tekst wystąpienia zob. *Wystąpienie na 56-oj sessji Genieralnoj Assambliji OON 26 sientjabria 2001 g.*, „Diplomatyczny Wiestnik”, 2001, nr 10, s. 77-80.

przestrzegania powyższych zasad⁵⁴. W celu upowszechnienia idei zorganizowano specjalną konferencję poświęconą problematyce przestrzeni kosmicznej, jej statusu oraz pokojowego wykorzystania. Otrzymała się ona w Moskwie w dniach 11-14 kwietnia 2001 roku pod hasłem *Kosmos bez broni – areną pokojowej współpracy międzynarodowej w XXI wieku*⁵⁵.

W wyniku wspólnej inicjatywy FR i ChRL 22 października 2002 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło 20 listopada 2000 r. rezolucję nr 55/32 o *Zahamowaniu wyścigu zbrojeń w przestrzeni kosmicznej*, w zasadzie przy pełnym consensie, jedynie z wyjątkiem Izraela i USA⁵⁶. W dokumencie tym konstatuje się, że wyścig zbrojeń w kosmosie stanowiłby zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego.

Kreml mocno akcentuje przy tym wprowadzenie moratorium na rozmieszczanie w kosmosie jakichkolwiek rodzajów broni, które mogłyby stanowić rzeczywisty, a nie deklaracyjny początek uregulowania kwestii przestrzeni kosmicznej. Rosja dodaje, że byłaby w stanie przyjąć na siebie takie zobowiązanie jeśliby spotkało się ono z pozytywną reakcją społeczności międzynarodowej. Na 56. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ Rosja wniosła propozycję moratorium na rozmieszczanie broni w przestrzeni kosmicznej.

Rosyjska inicjatywa, wysunięta na 56. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 2001 roku, zyskała oddźwięk w postaci dokumentu pt. *Możliwe elementy przyszłego porozumienia międzynarodowego o zahamowaniu rozmieszczenia broni w przestrzeni kosmicznej, użycia siły w stosunku do obiektów kosmicznych*, przyjętego 27 czerwca 2002 roku w Genewie na sesji Konferencji Rozbrojeniowej⁵⁷. Stwierdzono w nim, że przestrzeń kosmiczna stanowi dobro ludzkości, zwraca przy tym uwagę, że istnieje potencjalne zagrożenie rozprzestrzenienia broni i wyścigu zbrojeń na przestrzeń kosmiczną, przeciwdziałanie zaś tym tendencjom stanowi zadanie społeczności międzynarodowej. Przewidziano w nim, że każde państwo przyjmowałoby w tej kwestii środki adekwatne do własnych możliwości. W razie naruszenia traktatu przewidywałoby się konsultacje między stronami-sygnatariuszami w celu uregulowania wynikłego problemu. Traktat miałby być zawarty bezterminowo⁵⁸.

⁵⁴ I.S. Iwanow, *Wystąpienie na Assiemblii tysjaczilietja, 18 sientjabrja 2000 goda*, [w:] tenże, *Wniesnija politika Rossii...*, s. 62.

⁵⁵ Szerzej zob. I.S. Iwanow, *Wystąpienie na międzynarodowej konferencji Wstupaja w XXI wiek: k primatu prawa w międzynarodowych odnoszeniach*, tamże, s. 87-94.

⁵⁶ Szerzej zob. Grigorij S. Chozin, *Mirnyj kosmos – garant strategiczkiej stabilności*, „Diplomatyczny Jeżegodnik” 2000, s. 245-249.

⁵⁷ *Wazmożnyje elementy buduszczej międzynarodowo-prawowej dogowiriennosti o priedotwiaszczenii razmieszczienia orużia w kosmiczeskom prostranstwie, primienienia siły ili ugrozy siłoj w odnoszenii kosmiczekich obiektow*, „Informacionnyj biuletien”, Diepartament Informacii i Pieczati MID RF, nr 10-10-2002.

⁵⁸ Szerzej o inicjatywie zob. M.N. Łysenko, *Kosmos w XXI wiekie*, „Międzynarodnaja Żyżń”, 2001, nr 3, s. 26-32.

Konkluzje

W działaniach na arenie międzynarodowej państwa nie kierują się wyłącznie własnym partykularnym interesem, istnieją bowiem potrzeby wyższe, wspólne dla całej społeczności międzynarodowej, wymagające podjęcia wspólnych działań, a czasem nawet rezygnację z części egoistycznych korzyści. Do takich wspólnych wartości międzynarodowych należy niewątpliwie utrwalenie porządku międzynarodowego, przestrzeganie powszechnie uznanych i nie-naruszalnych zasad współżycia państw na arenie międzynarodowej, stabilizacja i bezpieczeństwo. W interesie wszystkich państw leży także rozwiązanie problemów globalnych, począwszy od ekologicznych aż po demilitaryzację kosmosu.

Podkreślić należy, że sprzyjanie optymalizacji funkcjonowania systemu międzynarodowego zależy w dużym stopniu od woli politycznej danego państwa. Szczególnego znaczenia nabiera to w sytuacji, gdy nie wykazuje jej państwo dominujące w systemie międzynarodowym, a wręcz przeciwnie – utrudnia ono wdrożenie decyzji najważniejszych dla istnienia społeczności międzynarodowej. W takich uwarunkowaniach trudno jest oceniać skuteczność działań podjętych przez mniejszych - względem USA - mocarstw na arenie międzynarodowej, tych o charakterze regionalnym, tak jak Federacja Rosyjska. Niemniej, wbrew obiegowym opiniom działalność Rosji na arenie międzynarodowej zawiera elementy altruizmu ukierunkowanego na kształtowanie środowiska międzynarodowego. Zasadniczo jej aktywność przejawia się na forum ONZ i koncentruje się na sprawach poszanowania prawa międzynarodowego, utrwalenia policentrycznej struktury systemu międzynarodowego, jego bezpieczeństwa i stabilności. Moskwa przeciwdziała wszelkim próbom utrwalenia hegemonii Waszyngtonu na arenie międzynarodowej, sankcjonującej unilateralny, pozaprawny sposób prowadzenia polityki przez administrację amerykańską, nie tylko pomijający interes społeczności międzynarodowej, ale i lekceważący niepodważalne i powszechnie uznane normy prawa międzynarodowego.

Należy podkreślić, że Rosja w miarę swoich możliwości dostosowuje się do prawnomiędzynarodowych mechanizmów kontrolnych. Szczególnie w kwestii praw człowieka każdy postępek Moskwy działa na korzyść systemu międzynarodowego. Niestety, choć FR należy do najważniejszych podmiotów polityki międzynarodowej, nie jest jednak w stanie skutecznie oddziaływać na silniejsze od niej państwa, jak USA, które odmawiają podporządkowania się najważniejszym rygorom międzynarodowym: np. odmawiają akceptacji statutu MTK i Protokołu z Kioto.

Zauważyć można, że wraz ze wzrostem siły i odzyskiwaniem utraconej pozycji na arenie międzynarodowej systematycznie rośnie aktywność Rosji na rzecz regulacji systemu międzynarodowego. Działalność ta jednocześnie, na zasadzie sprzężenia zwrotnego, sprzyja poprawie wizerunku FR. W ten właśnie sposób Rosja stara się pogodzić dwa cele: poprawę własnej pozycji w świecie z optymalizacją funkcjonowania systemu międzynarodowego.

Agnieszka Bryc

**The Activity of the Russian Federation for the Issue
of the International System**

Summary

Contrary to the current opinions, the activity of the Russian Federation on the international arena incloses the elements of altruism aimed on the moulding of the international environment. Mainly the activity of Russia displays on the ONZ's forum and concentrates on issues of respecting the international law, stengthening the multicentral international system, its safety and stability. Moscow counteracts an every attempt at establishing the hegemony of Washington on the international arena. It fights with out of law way of activity of the American administration. Although it belongs to the most important subjects of the international politics, it cannot be effective due to stronger countries, like the USA, which rejects to defer to the international discipline: e.g. they reject to accept the MTK statue and the Kioto report. According to the power increasing of Russia over the world, there is growing its activity due to the international system.